

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

5^η ΔΙΑΛΕΞΗ
Π. ΓΑΚΗΣ
gakis@sch.gr

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Μέσω της **αναφοράς** οι ομιλητές **δηλώνουν** τις **οντότητες** (ανθρώπους, πράγματα, γεγονότα κ.λπ.) για τις οποίες μιλούν
- Η αναφορά **δεν είναι μια σχέση μέσα στη γλώσσα**, αλλά **συνδέει τη γλώσσα με τον έξω κόσμο**
- Σε πολλές περιπτώσεις μπορούμε να απαντήσουμε στην ερώτηση *‘Τι σημαίνει η λέξη x’* **δείχνοντας** το αντικείμενο αναφοράς της στο φυσικό κόσμο ή υποδεικνύοντάς το, δίνοντας ένα δεικτικό ορισμό
- **Δεν έχουν όλες οι γλωσσικές εκφράσεις δεικτικό ορισμό** (π.χ. *λοιπόν, και*) αλλά η αναφορά σχετίζεται με την ύπαρξη που αντανακλά την εμπειρία μας για τα αντικείμενα στο φυσικό κόσμο
- Όταν λέμε τη λέξη *μήλο* **αναφερόμαστε** σε ένα **αντικείμενο**, **υπονοούμε** ότι το αντικείμενο αναφοράς **υπάρχει**, είναι **πραγματικό** και μπορούμε να **περιγράψουμε** τις φυσικές του **ιδιότητες** (*όγκο, χρώμα, γεύση, βάρος, υφή*)
- Είναι τόσο **έντονη η ανάγκη για αναφορά**, ώστε μπορούμε να αναφερόμαστε και **σε οντότητες που δεν υφίστανται** (μονόκεροι, καλικάντζαροι, Άγιος Βασίλης) στις οποίες αποδίδουμε *φανταστική* ή *μυθολογική ύπαρξη* σε έναν πιθανό κόσμο. Αυτή η χρήση είναι **επέκταση αναφοράς στην καθημερινή χρήση**.

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Η **σημασία δεν εξαντλείται στην έννοια** μιας έκφρασης.
- Σε διάφορα θραύσματα λόγου, που ακούμε καθημερινά, θα συνειδητοποιήσουμε ότι, συχνά, **ενώ καταλαβαίνουμε την έννοια κάθε λέξης** που χρησιμοποιεί ο συνομιλητής, **ενδέχεται να μην καταλαβαίνουμε τι θέλει να πει**, σε τι αναφέρεται.

[...] Ααα, δε φέρατε; Κρίμα, γιατί είναι πολύ καλό. Αφού δεν έχετε όμως, δεν πειράζει – θα πάρω από αυτό

- Δεν υπάρχει οπτική επαφή. Οι λέξεις είναι γνωστές και συμφραστική έννοιά τους δεν παρουσιάζει δύσκολες ερμηνείες.
- Το πρόβλημα: **σε τι** αναφέρεται ο ομιλητής (**ποιο** είναι το αντικείμενο που του φέρατε, τι δεν έφεραν, **τι ήταν πολύ καλό**). Είναι αδύνατον να αποδώσω αναφορά στα συμφραζόμενα και να καταλάβω τι εννοούσε ο ομιλητής

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Η κατανόηση ενός εκφωνήματος προϋποθέτει την κατανόηση της **έννοιας** και της **αναφοράς** των γλωσσικών εκφράσεων
- Για αυτό και μια ταμπέλα που γράφει: *Προσφορά: Τώρα 2 στην τιμή του ενός*, και έχει πέσει στο πάτωμα, **είναι εν μέρει κατανοητή**. **Η γνώση μας για τον κόσμο περιλαμβάνει την πληροφορία ότι τα πατάματα δεν είναι προς πώληση**.
- Όταν απομονώνουμε εκφράσεις από τα αρχικά τους συμφραζόμενα ενδέχεται να δημιουργηθούν προβλήματα στην απόδοση αναφοράς
- Άρρηκτα συνδεδεμένες με την αναφορά είναι **οι δεικτικές εκφράσεις ή δεικτικά**, που, όπως λέει η λέξη, χρησιμοποιούνται ως **ενδείκτες**. Λέξεις όπως: *αυτό, εκείνο, τώρα, εδώ, εκεί*
- Έχουν ένα μίνιμουμ έννοιας και κυρίως αναφορά
- Οι δεικτικές εκφράσεις όπως *εγώ, εδώ και τώρα* **δε σημαίνουν πολλά πράγματα** – πέραν του ότι υπάρχει **ένας ομιλητής σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο** (αν δεν γνωρίζουμε: ποιος μιλάει, πού βρίσκεται, ποιος είναι ο χρόνος παραγωγής του εκφωνήματος

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Υπάρχουν **τόσες ερμηνείες** για το παραπάνω εκφώνημα **όσο** και τα **αντικείμενα αναφοράς** των λέξεων *εγώ, εδώ, και τώρα*
- Το γινόμενο όλων των **πιθανών ομιλητών** στον κόσμο πολλαπλασιάζεται με όλους τους **πιθανούς τόπους** και **χρόνους** που θα μπορούσαν να πουν
- Τα δεικτικά μπορεί να είναι **προσωπικά** (*εγώ, εσύ*), **χρονικά** (*τώρα, τότε*), **τοπικά** (*εδώ, εκεί*), **κοινωνικά** (*κυρία, εξοχότατε*) ή **κειμενικά** και λόγω της εξάρτησης από τα συμφραζόμενα, δημιουργούν προβλήματα στην απόδοση αναφοράς, όταν μετακινούνται από τα αρχικά τους συμφραζόμενα
  - *Τι; Να μην έρθουμε εδώ; Μα είμαστε ήδη εδώ!*
- Τα αντικείμενα αναφοράς των εκφράσεων (*έρθουμε, εδώ και είμαστε*) δεν είναι σαφή

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Δεν **υπήρξε πρόβλημα στην απόδοση αναφοράς** για τον τηλεθεατή του ντοκυμανταίρ *Ακήρυχτος πόλεμος* όπου εμφανίστηκε το εκφώνημα. Ο ομιλητής ήταν ο ηθοποιός που απευθυνόταν με την ιδιότητα του ως προέδρου της Αμερικανικής Ένωσης Οπλοφορίας στα μέλη της στη διάρκεια συνάντησής τους
- Το **εδώ** ήταν η πόλη της πολιτείας
- Ιδιαίτερα προβλήματα στην απόδοση αναφοράς προκύπτουν με τις **αντωνυμίες τρίτου προσώπου** (*αυτός, -ή, -ο*) ασχέτως τόπου και χρόνου εκφοράς του εκφωνήματος. Και αυτό γιατί το εγγενές **σημασιολογικό τους περιεχόμενο** είναι **αντιστρόφως ανάλογο** με τον **απεριόριστο αριθμό πιθανών αντικειμένων** αναφοράς τους, φυσικών και μη
- **Παραδείγματα** που μοιάζουν με περιπτώσεις οριστικής αναφοράς ενδέχεται να **δημιουργήσουν σύγχυση** σε συνομιλητές μας που βρίσκονται σε διαφορετικό σημείο του κόσμου. Έτσι η **ώρα** 3:17 της 8^{ης} Απριλίου στην Ελλάδα αντιστοιχεί με 11:17 της ίδιας ημέρας στο Τόκυο αλλά και 8:17 της 7^{ης} Απριλίου στη Νέα Υόρκη. Για αυτό σε μια διεθνή τηλεφωνική επικοινωνία **διευκρινίζουμε** αν μιλάμε για τη δική μας ή τη δική σας ώρα

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Οι κινητές εορτές μπορεί να προβληματίσουν καθώς εκφράσεις όπως και εκφράσεις όπως το μεσημέρι ή το απόγευμα, των οποίων η αναφορά καθορίζεται τόσο πολιτισμικά όσο και (δια)προσωπικά
- Για τους ακόλουθους του Παλιού Ημερολογίου τα Χριστούγεννα είναι 13 ημέρες μετά τις 25/12 και η επίσημη πρωτοχρονιά τους βρίσκει σε διαφορετικό ημερολογιακό έτος
- Οι **εποχές** μπορεί να διαφέρουν: τα διαφορετικά ημισφαίρια του πλανήτη χρησιμοποιούν τα ίδια ονόματα για τις εποχές αλλά τα αποδίδουν σε άλλες χρονικές περιόδους. Η άνοιξη στην Ελλάδα **δεν είναι άνοιξη στη Νότιο Αφρική**.
- Επιπλέον σε άλλα ιστορικά γεγονότα και περιόδους αναφέρεται η έκφραση επανάσταση στην Ελλάδα, Γαλλία και τη Ρωσία ή η μεταρρύθμιση στην Αγγλία και τη Γερμανία
- Οι τιμητικοί τίτλοι αξιωμάτων όπως πρόεδρος, πρωθυπουργός, βασιλιάς αναφέρονται σε διαφορετικά πρόσωπα κατά περίπτωση

ΑΠΟΔΟΣΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΣΥΜΦΡΑΖΟΜΕΝΑ

- Αν ακούσουμε ή διαβάσουμε
  - *Ο πρωθυπουργός θα συναντηθεί αύριο με τον αρχηγό της αντιπολίτευσης*
- **Ενδέχεται να μην** μπορέσουμε να αποδώσουμε **αναφορά**, αν **δεν γνωρίζουμε τα συμφραζόμενα**.
- Ο **καθορισμός της επιδιωκόμενης αναφοράς** είναι **απλό θέμα** για τους Έλληνες πολίτες σήμερα, αλλά **δυσχεραίνεται όσο απομακρύνεται κανείς από την επικαιρότητα**.
- **Οι ίδιοι τίτλοι** είναι δυνατόν να αναφέρονται σε **ένα** από τα πολλά και **διαφορετικά άτομα** που τους κατείχαν κατά καιρούς

ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ

Η Μαρία είδε το κορίτσι και έκλαιγε.

ΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΙΘΑΝΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ –
ΑΝΑΦΟΡΕΣ?

ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ

- Παρατηρήσαμε ότι πρέπει να συνάγουμε την έννοια και την αναφορά που επιδιώκει ο **ομιλητής** από την γκάμα πιθανών εννοιών και αναφορών που θα μπορούσε να έχει μια **πρόταση**.
- Μια τρίτη αιτία πιθανής αμφισημίας στο επίπεδο της πρότασης είναι η **δομική αμφισημία**.

Η Μαρία είδε το κορίτσι και έκλαιγε.

- α) η Μαρία είδε το **κορίτσι** που **έκλαιγε**
- β) η **Μαρία** είδε το κορίτσι και **έκλαψε**

- Σε αυτή την περίπτωση η αιτία της αμφισημίας είναι συντακτική: ο ακροατής πρέπει να αποφασίσει αν έκλαιγε η Μαρία ή το κορίτσι.

ΛΕΞΙΚΗ ΑΜΙΣΗΜΙΑ

- Βάλτε
- Πρόσθετες
- Απαντήσεις
- Καράφλας
- Σου
- Με

- Κόρη
- ουρά

ΔΟΜΙΚΗ ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ

- Οι **γλωσσικές εκφράσεις** μπορεί να είναι **αμφίσημες**
- Τα **συμφραζόμενα** και η **γνώση** για τον ομιλητή μας **βοηθούν** να **επιλύσουμε** πιθανή **αμφισημία** έννοιας ή αναφοράς
- Μέχρι τώρα είχαμε εξετάσει παραδείγματα λεξικής αμφισημίας
- Μια άλλη περίπτωση αμφισημίας αφορά πρόταση ως γραμματική οντότητα και ονομάζεται **δομική αμφισημία**

Ο Γιάννης τάισε το σκυλί όταν γύρισε

- α) όταν γύρισε το σκυλί, ο Γιάννης το τάισε
- β) όταν γύρισε ο Γιάννης τάισε το σκυλί

Η Ειρήνη είδε την Αγγελική που μάζευε τα πράγματά της

- α) η Ε. είδε την Α. που μάζευε τα πράγματα της Α.
- β) η Ε. είδε την Α. που μάζευε τα πράγματα της Ε.

Η **αμφισημία είναι συντακτική.**

ΔΟΜΙΚΗ ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ

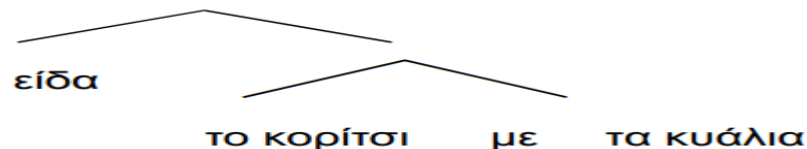
- Εφόσον η **ερμηνεία** των μεμονωμένων **λέξεων** παραμένει **σταθερή**, η **αμφισημία οφείλεται** σε **διαφορετική δόμηση** των συστατικών της πρότασης.
- Δύο διαφορετικά δέντρα- διαγράμματα

Δομική αμφισημία

- Είδα το κορίτσι με τα κυάλια.

- Είδα το κορίτσι με τα κυάλια.

ΔΟΜΙΚΗ ΑΜΦΙΣΗΜΙΑ

- Ανάλογη, δομική αμφισημία προκύπτει από τη συντακτική ανάλυση της **ονοματικής φράσης** *πολλοί νέοι εργάτες και τεχνίτες*, όπου τα επίθετα *πολλοί* και *νέοι* είναι δυνατόν να προσδιορίζουν είτε μόνο το ουσιαστικό *εργάτες* είτε και τα δύο ουσιαστικά *εργάτες* και *τεχνίτες*. Η πρώτη σημασία προκύπτει από την ανάλυση [[*πολλοί νέοι εργάτες*] και *τεχνίτες*], ενώ η δεύτερη από την ανάλυση [*πολλοί νέοι* [*εργάτες και τεχνίτες*]].
- Κάθε μια από τις προτάσεις αναλύεται συντακτικά με δύο διαφορετικούς τρόπους, δηλαδή η **ίδια επιφανειακή δομή αντιστοιχεί σε διάφορες βαθιές δομές** και συνεπώς μπορούμε να παραφράσουμε την κάθε πρόταση με 2 τρόπους
- Η **δομική αμφισημία** έχει σοβαρές **επιπτώσεις** στην **κατανόηση**, εφόσον οι ίδιες γλωσσικές εκφράσεις **έχουν διαφορετική συντακτική λειτουργία**
- Η δομική αμφισημία επιλύεται στο ευρύτερο συμφραστικό πλαίσιο

ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ, ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗΣ

- Η αμφισημία μπορεί, κατά περίπτωση, να αφορά την **έννοια** ή την **αναφορά** ή τη **δομή**
- Αυτό δε σημαίνει ότι πως αυτά **δεν μπορούν να συνεμφανίζονται**

1. *Μίλησα για την εργασία της Έλλης*

- α) Μίλησα με θέμα την εργασία της Έλλης
- β) μίλησα στην Έλλη για την εργασία

2. *Θα τα πληρώσουμε όλα μαζί*

- α) θα τα πληρώσουμε όλα από κοινού (μισά – μισά)
- β) θα τα πληρώσουμε όλα μαζεμένα (στο τέλος)

Στο (1) η έκφραση *της Έλλης* μπορεί να αναλυθεί ως **προσδιορισμός του εργασία** ή ως **έμμεσο αντικείμενο** του *μίλησα* (δεδομένου του κατάλληλου επιτονισμού)

Στο (2) το *μαζί*, ως επιρρηματικός προσδιορισμός έχει την έννοια **από κοινού** (α) ενώ στο (β) που το *μαζί* προσδιορίζει το *όλα* έχει την έννοια **μαζεμένα**. **Η δομική αμφισημία συνεπάγεται και αμφισημία σε ένα άλλο επίπεδο**

ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ, ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗΣ

- Όταν η **αμφισημία** επηρεάζει την **έννοια**, έχουμε **αναφορική** ή **εννοιολογική αμφισημία**
- Στο διάδρομο ενός γραφείου βρίσκεται ένα πεταμένο κομμάτι χαρτί με την επιγραφή: **OUT OF ORDER**. Όποιος γνωρίζει την αγγλική γνωρίζει επίσης ότι η έκφραση αυτή έχει μια γκάμα εννοιών που συμπεριλαμβάνει τα εξής:
  - α) **σε λάθος σειρά** (όπως τα βιβλία σε ένα ράφι βιβλιοθήκης),
  - β) **ανεπίτρεπτο** (όπως ένα ανάρμοστο σχόλιο) και
  - γ) **χαλασμένο** (για ένα μηχάνημα).
- Όμως η γνώση μας για τον κόσμο – που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα πράγματα για τα οποία βάζουν τέτοιες ανακοινώσεις οι άνθρωποι σε ένα χώρο εργασίας – μας λέει ότι **η τρίτη είναι η συνηθέστερη έννοια**. Συνεπώς υποθέτουμε ότι κάτι δε λειτουργεί.
- Τώρα, όσον αφορά τον **καθορισμό** του αντικειμένου **αναφοράς** σε αυτή την περίπτωση, το **πρόβλημα** ήταν πολύ **σοβαρότερο**, μιας και τα υποψήφια αντικείμενα ήταν πολλά (**εκτυπωτής, φωτοτυπικό, καφετιέρα**). Επίσης δεν έχουμε ιδέα **πότε** γράφτηκε το σημείωμα, αν το έβγαλε κάποιος **επίτηδες** και έλειπαν πολλές άλλες λεπτομέρειες που συνθέτουν συνήθως τα **εξωγλωσσικά συμφραζόμενα** σε μια περίπτωση χρήσης.

ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ, ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗΣ

- Αργότερα, αποκαλύφθηκε ότι η αρχική υπόθεση ήταν λανθασμένη.
- Μια ομάδα φοιτητών προσπαθούσε να βάλει μερικές εκατοντάδες πτυχιακές εργασίες σε χρονολογική και αλφαβητική σειρά.
- Το σημείωμα που βρήκα είχε πέσει από μια στοίβα χειρογράφων που δεν είχαν ξεδιαλεχτεί ακόμα.

ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ, ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗΣ

- Η διαδικασία **απόδοσης** της **έννοιας** και **αναφοράς** είναι συχνά αλληλεξαρτώμενες
- Αν δεν γνωρίζουμε το επιδιωκόμενο αντικείμενο αναφοράς μιας λέξης, ενδέχεται να **μη μπορέσουμε να βρούμε την έννοιά της**, εφόσον δεν ψάχνουμε στο σωστό συνομιλιακό χώρο
- Παράλληλα **αν δεν γνωρίσουμε την έννοια της γλωσσικής έκφρασης**, είναι πολύ δυσκολότερο να βρούμε το επιδιωκόμενο αντικείμενο αναφοράς
- Έτσι η **έννοια** και η **αναφορά** πρέπει να εννοηθούν ως **δύο όψεις** του ίδιου νομίσματος

ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΕΝΝΟΙΑΣ, ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗΣ

Δεν υπάρχει αμφισημία εντός των συμφραζομένων.

- Αυτό δε σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν παρανοούν και συχνά με αστεία αποτελέσματα
- Η **αμφισημία** και η **επίλυση** της συνδέεται άμεσα με την **πρόθεση** του **ομιλητή** όταν παράγει ένα εκφώνημα και, βεβαίως, με την επιτυχή ερμηνεία της από τον ακροατή
- Ο ομιλητής **επιδιώκει μια μόνο σημασία για ένα εκφώνημα** που παράγει
- Οι προφανείς εξαιρέσεις σε αυτόν τον κανόνα είναι οι καλλιτεχνικές και οι ανταγωνιστικές χρήσεις του λόγου
- Έτσι εξαιρούνται από τον άγραφο αυτόν κανόνα γλωσσικής συμπεριφοράς η λογοτεχνία και κυρίως η ποίηση αλλά και τα ανέκδοτα και το χιούμορ που εσκεμμένα εστιάζουν στην αμφισημία
- Οι πολιτικοί λόγοι συχνά εσκεμμένα είναι αμφίσημοι (προεκλογικές αναμετρήσεις)

ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΑΜΦΙΣΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

- Στην καθημερινότητα η **προθετική ή εσκεμμένη αμφισημία** αφορά περιπτώσεις παιγνιώδους χρήσης της γλώσσας, πειράγματα, λογοπαίγνια που **εκμεταλλεύονται την πολυλειτουργικότητα των γλωσσικών εκφράσεων** και όπου ο ακροατής **στρεβλώνει την επιδιωκόμενη έννοια** του ομιλητή ή ο ομιλητής εσκεμμένα επιδιώκει να περάσει στο κοινό του ταυτόχρονα δύο (ή περισσότερες) σημασίες

(1) π.χ. *Το αυτοκίνητο της Ε έχει μηχανικό πρόβλημα και βγάζει άσπρο καπνό από την εξάτμιση. Το αναφέρει στον Α με απορία*

Ε: [...] Δεν ξέρω τι να πω;

Α. Habemus rarram!

(2) Συζήτηση με συνάδελφο για τις διαλέξεις στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του φύλου

A. Τι θα τους πεις για το φύλο εσύ;

B. Θα παρουσιάσω τα συνηθισμένα προϊόντα της εταιρείας μας – φύλλο κρούστας, Βυρηττού, παραδοσιακό, κουρού...

ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΑΜΦΙΣΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

- Στο (1) υπάρχει μια περίπτωση **αδιαφανούς χιουμοριστικής απάντησης**. Ο Α. εσκεμμένα στρεβλώνει την έννοια που έχει το *τι να πω*; της Ελένης. Το εκλαμβάνει ως **πραγματική ερώτηση** και όχι **ως συμβατική έκφραση απορίας**, προκειμένου να πει την ατάκα του. Βέβαια για να πιάσει τόπο η πνευματώδης ατάκα του Α. πρέπει η Ε. να γνωρίζει το τελετουργικό του Βατικανού
- Στο (2) το λογοπαίγνιο βασίζεται στις **ομόηχες λέξεις** (φύλο και φύλλο).
- **Πρόθεση του ομιλητή** και στο (1) και στο (2) είναι να **παίξει** με τις **πολλές πιθανές έννοιες** μιας γλωσσικής έκφρασης

ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΑΜΦΙΣΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

- Οι **αμφισημες προτάσεις** βρίσκονται παντού και μάλιστα με τέτοια **μεγάλη συχνότητα** ώστε οι **ομιλητές σπανίως προσέχουν** ότι τα **εκφωνήματα** είναι **αμφίσημα** και **αδυνατούν να αναγνωρίσουν την αμφισημία** ακόμη κι όταν τους γίνεται σαφής εξήγηση.

ΤΑ ΔΥΟ ΕΠΙΠΕΔΑ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΟΜΙΛΗΤΗ

- Όταν **έχουμε λύσει κάθε πιθανή αμφισημία** έννοιας, αναφοράς και δομής έχουμε φτάσει από την **αφηρημένη στη συμφραστική σημασία**
- Από αυτό **που μπορεί** θεωρητικά να **σημαίνει** μια πρόταση σε αυτό **που εννοεί** ο συγκεκριμένος ομιλητής με το εκφώνημά του σε μια συγκεκριμένη περίπτωση
- Τα **συμφραζόμενα** ενέχουν και **κατανόηση της πρόθεσης** του ομιλητή, αυτό που θέλει να κάνει με τα λεγόμενά του
- Έτσι η σημασία του ομιλητή έχει δύο αλληλένδετα επίπεδα: τη **σημασία του εκφωνήματος** και την **ισχύ του εκφωνήματος** που αντιστοιχεί στην πρόθεση του ομιλητή
- Ενώ τα δύο επίπεδα είναι αλληλεξαρτώμενα, είναι χρήσιμο να εξεταστούν χωριστά, γιατί **το ίδιο εκφώνημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διαφορετική πρόθεση** αλλά και η ίδια η πρόθεση με διαφορετικό εκφώνημα

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

- Στην καθημερινή διεπίδραση δεν καταβάλλουμε υπεράνθρωπη προσπάθεια για να αποδώσουμε έννοια και αναφορά στα λεγόμενά μας
- Σπάνια συναντώνται αξεπέραστα προβλήματα, παρότι οι γλωσσικές εκφράσεις είναι αμφίσημες
- Ίσως και να **μην προσέχουμε την πιθανή αμφισημία** των εκφράσεων που χρησιμοποιούμε εμείς και οι άλλοι εκτός κι αν υπάρχει παρεξήγηση
- **Ενδέχεται η σημασία του εκφωνήματος να συγκρούεται με την πρόθεση του ομιλητή**
- Η **σημασία ενός εκφωνήματος** είναι το **πρώτο επίπεδο** σημασίας του ομιλητή.
- Η **πρόθεσή** του είναι το **δεύτερο**
- Έτσι ενδέχεται να υπάρχει παρεξήγηση αν δεν έχει κανείς **πρόσβαση σε πληροφορίες**, όπως ο επιτονισμός του ομιλητή

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

- Κάποτε προκύπτουν όντως προβλήματα στην απόδοση εννοίας και αναφοράς και υπάρχουν περιπτώσεις όπου η **ορθή απόδοση εννοίας και αναφοράς μπορεί να είναι, κυριολεκτικά, ζήτημα ζωής ή θανάτου.**
- Ένα τέτοιο παράδειγμα μπορεί να βρει κανείς στα πρακτικά μιας αμφιλεγόμενης δίκης για φόνο στην Αγγλία που έγινε το 1952. Ένας νέος 19 ετών, ο Derek Bentley κατηγορήθηκε μαζί με τον δεκαεξάχρονο Christopher Craig ότι διέπραξαν το **αδίκημα της δολοφονίας αστυνομικού οργάνου** (που τότε επέσυρε την ποινή του θανάτου).
- **Δεν υπήρχε διαφωνία** για το ότι ο Christopher **έριξε** τον μοιραίο **πυροβολισμό** · ο Bentley ήταν άοπλος και, μάλιστα, τον είχε ήδη συλλάβει ένας αστυνομικός και τον κρατούσε τη στιγμή του πυροβολισμού. Η υπόθεση κατά Bentley βασιζόταν στον ισχυρισμό ότι είχε φωνάξει, *Let him have it, Chris!* (που μπορεί να σημαίνει είτε **Δώστο το (το όπλο)!** είτε **Άναψέ του την!**).
- Στη δίκη του Bentley, η πολιτική αγωγή ισχυρίστηκε ότι αυτό σήμαινε **Σκότωσε τον αστυνομικό**, το οποίο, στη συνέχεια, ερμηνεύτηκε ως «εσκεμμένη προτροπή σε φόνο».
- Μια εναλλακτική ερμηνεία που προτάθηκε αργότερα προς υπεράσπιση του Bentley ήταν πως το *it* αναφερόταν στο όπλο, το *him* στον αστυνομικό και ότι όχι απλά δεν παρότρυνε τον Craig να σκοτώσει τον διώκτη του, αλλά ότι ο Bentley **πρότεινε με αυτόν τον τρόπο στον Craig να παραδώσει το όπλο του.** Αυτή η δεύτερη ερμηνεία απορρίφθηκε από το δικαστήριο και ο Bentley κρίθηκε ένοχος και απαγχονίστηκε.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

- Είναι γενικά αλήθεια ότι τα δικαστήρια (τουλάχιστον στη Βρετανία) **δείχνουν εξαιρετική απροθυμία να λάβουν υπόψη τους** οτιδήποτε πέρα από τη σημασία του λεξικού για συγκεκριμένες εκφράσεις.
- Τα δικαστήρια φαίνεται πως **αδυνατούν να καταλάβουν ότι η αρχική λεξική σημασία μιας γλωσσικής έκφρασης δεν αποτελεί καλό οδηγό για την πρόθεση ενός ομιλητή** όταν την χρησιμοποιεί.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

- *Αναστασία, είμαι όμορφη;*
- *Στάσου να σου πάρω μέτρα να σου ράψω ένα φουστάνι και θα δεις αν είσαι όμορφη ή όχι. Κουτό. (εννοώντας: γιαβρί μου, αδερφούλα μου)*
- Ο συγγραφέας κρίνει σκόπιμο να πει ρητά με ποια πρόθεση χρησιμοποιεί τη λέξη *κουτό* η συνομιλήτρια της Α.
- Άλλος πιθανός λόγος προβλημάτων είναι η τυπολατρεία, η τάση ανθρώπων να ψάχνουν σε λεξικά την πιθανή σημασία εκφράσεων και να αποδίδουν στον ομιλητή πρόθεση που δεν είχε
- Ερμηνεύουν το εκφώνημα εκτός συμφραζομένων του είτε το ερμηνεύουν διαφορετικά στα συμφραζόμενα

ΠΟΙΑ Η ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΙΣΧΥΣ;

Αυτό είναι το αυτοκίνητό σου;

Η
ΕΡΩΤΗΣΗ
ΠΙΣΩ
ΑΠΟ ΤΗΝ
ΕΡΩΤΗΣΗ!

ΙΣΧΥΣ: ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΟΜΙΛΗΤΗ

- Στην πραγματολογία χρησιμοποιούμε τον όρο **ισχύ** για να αναφερθούμε στην **επικοινωνιακή πρόθεση** του ομιλητή.
- Η ισχύς, μια έννοια που εισήχθηκε από τον φιλόσοφο J. L. Austin, είναι το δεύτερο συστατικό της σημασίας του ομιλητή. Φανταστείτε ότι κάποιος σας λέει: *Αυτό είναι το αυτοκίνητό σου*; Και υποθέστε επίσης ότι, λόγω των συμφραζομένων στο πλαίσιο των οποίων τίθεται η ερώτηση, δεν υπάρχουν αμφισημίες εννοίας ή αναφοράς, ότι η λέξη *αυτό* δείχνει μια μοναδική οντότητα (το αυτοκίνητό σας) και ότι το *σου* αναφέρεται σε σας.
- Έτσι, ενώ δεν υπάρχει πρόβλημα με την κατανόηση της σημασίας του εκφωνήματος (του πρώτου επιπέδου της σημασίας του ομιλητή), παράυτα μπορεί να μην γίνει σαφής η **ισχύς** αυτής της ερώτησης. Άραγε ο ομιλητής εκφράζει **θαυμασμό** ή **περιφρόνηση**; Είναι μήπως **παράπονο** γιατί το αυτοκίνητό σας έχει κλείσει το δρόμο; Ζητά άραγε ο ομιλητής να τον **πετάξετε κάπου**;
- Αυτά είναι **παραδείγματα της διαφορετικής πραγματολογικής ισχύος** που μπορεί να έχει το ίδιο εκφώνημα.

1. *Αυτό είναι το καινούριο σου πουκάμισο;*
2. *Πάντα έτσι κόβεις τα μαλλιά σου;*
3. *Δικά σου είναι τα σκυλάκια;*

Η ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

- Άλλο παράδειγμα
- Ας υποθέσουμε ότι κάποιος κάνει μια από τις παρακάτω ερωτήσεις (ας υποθέσουμε ότι λόγω των συμφραζομένων δεν υπάρχει αμφισημία και ότι οι όποιες δεικτικές εκφράσεις: αυτό, σου έχουν αναφορά)
  1. *Αυτό είναι το καινούριο σου πουκάμισο;*
  2. *Πάντα έτοι κόβεις τα μαλλιά σου;*
  3. *Δικά σου είναι τα σκυλάκια;*
- Μπορεί να μην υπάρχει πρόβλημα κατανόησης των εκφωνημάτων (1^ο επίπεδο σημασίας του ομιλητή) αλλά ίσως να μην γίνει σαφής η πρόθεση του ομιλητή σας, την ισχύ της ερώτησής του
  - 1: **θαυμασμό** ή **περιφρόνηση** για τις ενδυματολογικές επιλογές. Μήπως απογοήτευση; Ειρωνεία;
  - 2: **ερώτηση** απορίας ή και **έμμεση αποδοκιμασία**
  - 3: απλή **ερώτηση** ή για **παρατήρηση**, ή **θέλει να αγοράσει** κουτάβι

Η ΙΣΧΥΣ ΤΟΥ ΕΚΦΩΝΗΜΑΤΟΣ

- Αυτές είναι μερικές μόνο πιθανές προθέσεις που μπορούμε να συνδέσουμε με τα εκφωνήματα, μερικά δείγματα της πραγματολογικής ισχύος ενός εκφωνήματος
- Ένας άντρας και μια γυναίκα μπαίνουν σε μια γκαλερί τέχνης. Ο άνδρας κρατά μια πλαστική τσάντα. Η γυναίκα πηγαίνει να αγοράσει εισιτήρια, ενώ ο σύζυγός της έχει ήδη προχωρήσει.-
  - **Φύλακας:** *Θα ήθελε μήπως ο κύριος να αφήσει την τσάντα του εδώ;*
  - **Γυναίκα:** *Ω, όχι ευχαριστούμε. Δεν είναι βαριά.*
  - **Φύλακας:** *Μόνο που... ξέρετε... είχαμε μια κλοπή εδώ χτες.*
- Η **προσλεκτική ισχύς** του πρώτου εκφωνήματος του Φ είναι μια **παρακλήση** να αφήσει ο σύζυγος της Γ την τσάντα του, αλλά η Γ την **ερμηνεύει ως προσφορά**. Μέρος του προβλήματος προκύπτει από το γεγονός **ότι η ίδια εκφωνητική πράξη θα μπορούσε να έχει διαφορετική προσλεκτική ισχύ σε διαφορετικά συμφραζόμενα**. Π.χ., το εκφώνημα *Τι ώρα είναι;* θα μπορούσε, σε σχέση με τα συμφραζόμενα του εκφωνήματος, να σημαίνει οτιδήποτε από τα παρακάτω:
  - *Ο ομιλητής θέλει να του πει ο ακροατής τη ώρα*
  - *Ο ομιλητής είναι ενοχλημένος γιατί ο ακροατής έχει αργήσει*
  - *Ο ομιλητής νομίζει ότι είναι ώρα να πάει σπίτι του ο ακροατής*

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

- Η **κατανόηση** της **σημασίας** όσο και της **ισχύος** του εκφωνήματος είναι η **συνηθέστερη** περίπτωση
- Ακόμη και **σε περιπτώσεις όπου έχουμε αμφισημες γλωσσικές εκφράσεις**, οι ακροατές **καταλαβαίνουν** τη **σημασία** του ομιλητή και την **πρόθεσή** του πίσω από το εκφώνημα
- Όταν κάποιος λέει: *Δείξε μου το φίλο σου να σου πω ποιος είσαι*, δεν αναρωτιόμαστε αν μας ζητά να ξεντυθούμε για να καθορίσει το βιολογικό φύλο μας
- Όταν λέει κάποιος *θα σου στείλω κάρτα*, δεν αναρωτιόμαστε αν θα στείλει πιστωτική κάρτα
- Τα **δύο επίπεδα σημασίας αλληλεπιδρούν** και όταν ένα από τα δύο είναι απόλυτα σαφές, η κατανόηση του ενός υποβοηθά στην κατανόηση του άλλου
- Έτσι **είμαστε σε θέση να ερμηνεύσουμε σωστά προθέσεις** που κωδικοποιούνται με πολύ έμμεσο τρόπο

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

- Οι γλωσσικές εκφράσεις χαρακτηρίζονται από πολυλειτουργικότητα και συνεπώς δεν υπάρχει 1-1 αντιστοιχία μεταξύ σημασίας και ισχύος
- Η ίδια γλωσσική έκφραση μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διαφορετική ισχύ σε διαφορετικές περιπτώσεις
- Το πρόβλημα δεν αφορά αυτό που σημαίνουν οι γλωσσικές εκφράσεις αλλά αυτό που εννοεί ο ομιλητής

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

(35) Όταν τελείωσε το τραγούδι, την χειροκρότησαν όλοι θερμά. Κάποιος από τα πρώτα τραπέζια της φώναξε κάτι στα πολωνικά.

- Τι είπε; Ρώτησε ο Κωνσταντίνος τον διπλανό του. Ζήλευε κιόλας.
  - Είπε: 'Γαμώτο, ο θεούλης μ' έστειλε σε αυτόν τον κόσμο και μου έδωσε πολύ χρόνο και λίγο χρήμα'
  - Που κολλάει αυτό;
- Μα ο διπλανός δεν απάντησε

(36) Ανέκδοτο με δύο ξανθιές αδελφές

A: Ο μπαμπάς είναι σπίτι;

B: Hellooooo! Ο μπαμπάς είναι άνθρωπος

- Στο 35 ο Κωνσταντίνος **κατάλαβε τι εννοούσε ο ομιλητής με την επίμαχη έκφραση**, ενώ προφανώς **ΔΕΝ** κατάλαβε τι σήμαινε, εξ ου και το σχόλιο που **κολλάει αυτό;**
- Στο 36 η B κατάλαβε **υπό μια έννοια τη σημασία του εκφωνήματος** του A, αλλά **δεν κατάλαβε την ισχύ του**, που ήταν μια ερώτηση για το **πού βρίσκεται ο πατέρας τους** και όχι **οντολογικό ερώτημα για τη φυσική υπόστασή του**

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

- Στην καθημερινή μας επικοινωνία **αναρωτιόμαστε τι εννοούν οι συνομιλητές μας** ακριβώς γιατί η σημασία του όποιου εκφωνήματος είναι μόνο η μισή ιστορία
- Εκμεταλλευόμενος την εξάρτηση των εκφωνημάτων από τα συμφραζόμενα, ο Αρκάς σκηνοθετεί ένα ανέκδοτο βασιζόμενο στην έκφραση *Ένα για δεκατρείς γύρω στις δέκα*, την οποία αποδίδει στον Ιησού ‘όταν πήρε για να κλείσει τραπέζι για το Μυστικό Δείπνο’

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- **Σπανιότερη** η κατανόηση της ισχύος χωρίς την κατανόηση της σημασίας του εκφωνήματος
- Δεν εστιάζουμε σε εξωγλωσσικά στοιχεία. Μπορούμε να αναφερθούμε σε **παραγλωσσικά στοιχεία όπως ο επιτονισμός και η χροιά της φωνής**.
- **Μπορεί να μην καταλάβουμε τη σημασία των λεγομένων** κάποιου αλλά να **καταλάβουμε ότι μας καλεί σε βοήθεια ή πως διαμαρτύρεται, από τα χαρακτηριστικά της ομιλίας** του
- Συχνά καταλαβαίνουμε τη σημασία μιας έκφρασης μέσα από τα συμφραζόμενα
  - *Καλά μιλάμε για πολύ τζάμι παλικάρι:*
  - *Ναι, το σπίτι μου δεν είναι και πολύ ματζόβολο.*
- Καταλαβαίνει κανείς ότι το *τζάμι* **ενέχει ισχύ επιδοκιμασίας** δεδομένων των όσων είχαν προηγηθεί
- *Ματζόβολο: πρακτικό, βολικό:* ιδίωμα Μυτιλήνης. Γίνεται κατανοητή η ισχύς του εκφωνήματος ως δήλωσης

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Συχνά η κατανόηση της ισχύος βοηθά να αποδώσουμε σημασία σε άγνωστες λέξεις και εκφράσεις και να τις αφομοιώσουμε στο λεξιλόγιό μας
- Άλλα δύο παραδείγματα: έναν άνδρα που με πήγε στο εστιατόριο του πανεπιστημίου (23). Το δεύτερο έγινε στις ΗΠΑ και το είπε μια έφηβη σε μια φίλη της η οποία ήταν σε πανικό (24):

Παράδειγμα 23

It's my shout.

Παράδειγμα 24

Don't have a cow!

- Ποτέ δεν έχουμε συναντήσει αυτές τις ιδιωματικές εκφράσεις, αλλά σε κάθε περίπτωση τα συμφραζόμενα και οι περιστάσεις ήταν τέτοιες ώστε η επιδιωκόμενη ισχύς ήταν απολύτως σαφής. Το πρώτο σήμαινε *Κερνάω εγώ ή Θα πληρώσω εγώ* και σαφώς ενείχε ισχύ προσφοράς · το δεύτερο ήταν αντίστοιχο του *Μην τρελαίνεσαι!* και ήταν συμβουλή.

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΟΣΟ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΟΣΟ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

- Η επικοινωνία είναι αποτυχής

Παράδειγμα:

- *Πολύ αεροδυναμικό αυτό το ford, ε;*
  - *Ναι, και το έχει πάρει και τοις μετρητοίς.*
  - *Δηλαδή, ρε, σε ξέρεις και τον ιδιοκτήτη;*
  - *Όχι, εννοώ ότι το έχει πάρει πολύ σοβαρά και νομίζει ότι οδηγεί αγωνιστικά*
-
- Η έκφραση *τοις μετρητοίς* γίνεται **αντιληπτή** από τους συνομιλητές **με διαφορετική σημασία**
  - Ο ένας **παρερμηνεύει** την επιδιωκόμενη **ισχύ** του **εκφωνήματος** που ασκεί **κριτική** και εκφράζει **αποδοκιμασία**, ως δήλωση για παροχή πληροφοριών

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΟΣΟ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΟΣΟ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

He says now I'm well down my personal corridor.'

[Κατά λέξη: '(Αυτός) λέει ότι τώρα είμαι για τα καλά στον προσωπικό μου διάδρομο.']

- Δεν είναι εύκολο να καταλάβει κανείς τι εννοούσε με την έκφραση *personal corridor* και, καθώς δεν ξέρει αν το να είναι κανείς εκεί για τα καλά είναι καλό ή κακό πράγμα, και έτσι **είναι ήταν εντελώς αδύνατο να αποδοθεί ισχύς σε αυτό το εκφώνημα.**
- **Τα παιδιά αδυνατούν** γενικά να κατανοήσουν τη μεταφορική χρήση της γλώσσας πριν το πέρασμα στην αφηρημένη σκέψη, το οποίο συμβαίνει στα τέλη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Υπάρχουν **πολλές ξεκαρδιστικές ιστορίες γονέων** που παρουσιάζουν τα παιδιά τους ως προσκολλημένα στο κυριολεκτικό νόημα των γλωσσικών εκφράσεων
- Υπάρχουν **πολλές ιστορίες γονέων** που παρουσιάζουν τα παιδιά τους στην προεφηβεία ότι πάσχουν από **πραγματολογική** δυσλειτουργία

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Η σημασία του ομιλητή που είναι πυρήνας της πραγματολογίας έχει 2 επίπεδα: **τη σημασία του εκφωνήματος** και την **ισχύ** του
- Τα 2 επίπεδα αυτά είναι διακριτά και δεν ταυτίζονται αλλά **αλληλεπιδρούν** με 4 πιθανούς τρόπους και η κατανόηση του ενός επιπέδου διευκολύνει και την κατανόηση του άλλου
- Η διάκριση μεταξύ σημασίας και ισχύος αποτελεί τη βάση που στηρίχτηκε η πραγματολογία και παραπέμπει έμμεσα στη διάκρισή της από τη σημασιολογία

ΕΥΓΕΝΕΙΑ

- Όλες αυτές οι εκφράσεις δηλώνουν ευγένεια στα ελληνικά;

ΕΥΓΕΝΕΙΑ (ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ)

- Η **γλωσσική ευγένεια** και οι στρατηγικές έκφρασης της στον προφορικό λόγο αποτελούν ένα πεδίο μελέτης που απασχόλησε και εξακολουθεί να απασχολεί τους **γλωσσολόγους**
- αλλά και τους **επιστήμονες** άλλων **κλάδων** που σχετίζονται με τη χρήση της γλώσσας, ειδικά από τις δεκαετίες του '70 και του '80

ΕΥΓΕΝΕΙΑ (ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ)

ΟΜΩΣ:

1. **κάθε γλώσσα** έχει τη δική της **προσέγγιση** στη διατύπωση της **ευγένειας** δημιουργεί **προβληματισμούς** και **παρανοήσεις** μεταξύ των ομιλητών διαφορετικών γλωσσών
2. **ερωτήματα** σχετικά με το **αν** και το **πώς** αυτές πρέπει να διδάσκονται σε **μαθητές ξένων γλωσσών**, οι οποίοι, σε **αντίθεση** με τους **φυσικούς ομιλητές**, δεν αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις για το πώς εκφράζεται η ευγένεια με φυσικό τρόπο

Αυτό γιατί:

- κάθε **γλώσσα** διαθέτει **διαφορετικό** μορφολογικό και συντακτικό **σύστημα**.
- Γεννά μια **πληθώρα δομών και εκφράσεων**, οι οποίες πιθανόν **να μην έχουν αντιστοιχία** σε άλλη γλώσσα

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

- Η ελληνική γλώσσα διαθέτει **πλούσιο μορφολογικό σύστημα** δίνει τη δυνατότητα στους ομιλητές της να **εκφράζουν την ευγένεια με περισσότερους τρόπους** σε σύγκριση με **μια γλώσσα με φτωχότερο μορφολογικό σύστημα όπως η αγγλική**.
- Μια **παράκληση**, λόγου χάριν, στα Αγγλικά απαιτεί τη χρήση της λέξης *please*, συνήθως σε θέση συμπληρώματος.
- Η **έλλειψη** του εν λόγω στοιχείου εκλαμβάνεται ως αγένεια τόσο από αγνώστους όσο από γνωστούς και φίλους

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

(1) *Pass the salt, please.*

(2) * *Pass the salt.*

- Αντιθέτως, στα Ελληνικά, η χρήση της αντίστοιχης λέξης *παρακαλώ* **δεν συνηθίζεται** σε τέτοιες παρακλήσεις και προτιμάται είτε η χρήση του **υποκοριστικού** (3) είτε η **χρήση ερώτησης** (4)

(3) *Δώσε μου λίγο το αλατάκι.*

(4) *Μου δίνεις το αλάτι;*

ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΥΓΕΝΕΙΑ;

(5) Βασίλη μου, δώσε μου το βιβλίο.

(6) Με συγχωρείτε, κύριε διευθυντά, αλλά τι ώρα είπατε να περάσω;

ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΥΓΕΝΕΙΑ;

(5) Βασίλη **μου**, δώσε μου το βιβλίο.

(6) **Με συγχωρείτε**, κύριε διευθυντά, **αλλά** τι ώρα είπατε να περάσω;

- Στο (5) η χρήση της αντωνυμίας **μου** δείχνει ότι ο ομιλητής θεωρεί τον συνομιλητή οικείο, δικό του άνθρωπο.
- Έτσι, μειώνεται η κοινωνική απόσταση μεταξύ των δυο, καθώς ο συνομιλητής είναι αρεστός και εγκρίνεται από τον ομιλητή, κάτι που αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό της **θετικής ευγένειας**.
- Η χρήση του παρακαλώ μπορεί να θεωρείται περιττή, μια και αυτό χρησιμοποιείται για τυπικές περιστάσεις, όπως στο (6), όπου **αυξάνεται η κοινωνική απόσταση**. (διευθυντής και υπάλληλος).
- Η χρήση του σχήματος **με συγχωρείτε...αλλά** λειτουργεί ως **μηχανισμός μετριασμού** (hedging device) και δείχνει ότι ο ομιλητής **δεν επιθυμεί να παραβιάσει την αυτονομία του συνομιλητή του**. (αρνητική ευγένεια)

ΘΕΤΙΚΗ – ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΥΓΕΝΕΙΑ

- η χρήση της αρνητικής ευγένειας συνδέεται με πιο επίσημες περιστάσεις επικοινωνίας (Brown & Levinson 1987: 62), ενώ η θετική με πιο ανεπίσημες.
- Άρα, θα λέγαμε ότι η θετική ευγένεια εφαρμόζεται σε συμμετρικές περιστάσεις επικοινωνίας, π.χ. σε συζητήσεις μεταξύ φίλων, ενώ η αρνητική ευγένεια διακρίνεται σε μη συμμετρικές περιστάσεις επικοινωνίας

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΕΥΓΕΝΕΙΑΣ;

- Στα **Ελληνικά** η χρήση του **ενικού** αριθμού συμβάλλει στην προστασία του **θετικού** προσώπου του ατόμου, γιατί δείχνει **αλληλεγγύη** και **έγκριση**, ενώ η χρήση του **πληθυντικού** αριθμού δείχνει **σεβασμό** προς την **αυτονομία** του
- Στα **Αγγλικά** **δεν υπάρχει** η επιλογή αυτή λόγω του περιορισμένου μορφολογικού συστήματος της γλώσσας, κάτι που δημιουργεί την **ανάγκη άλλων τρόπων δήλωσης**, συνήθως συμπληρωματικού χαρακτήρα.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Άρα η **γλώσσα αποτυπώνει** τις **νοοτροπίες**, τις **στάσεις** και τις **αντιλήψεις** των ομιλητών της.
- Με άλλα λόγια, ο τρόπος με τον οποίο βλέπει ένας **Έλληνας** μια **ευγενική** γλωσσική πράξη μπορεί να **διαφέρει** από τον τρόπο με τον οποίο τη βλέπει ένας Άγγλος.
- Σε κάθε περίπτωση όμως, οι τρόποι αυτοί **απορρέουν** από τις αντίστοιχες **κοινωνικές δομές** και **όχι τις γλωσσικές καθαυτές**.

ΠΩΣ ΜΕΤΑΦΡΑΖΕΤΑΙ Η ΕΥΓΕΝΕΙΑ;

- Λεξικά στοιχεία όπως το *παρακαλώ* και το *συγγνώμη*, παρόλο που **διαθέτουν παραπλήσιες αποδόσεις διαγλωσσικά**, υπόκεινται σε **πολιτισμικές νόρμες** που διαμορφώνουν τη χρήση τους στο **λόγο** ανάλογα με τις **ανάγκες** και τις **συνήθειες** των **ομιλητών** της εκάστοτε **γλώσσας**.
- Έτσι, αν και το *παρακαλώ* αποδίδεται στα ελληνοαγγλικά λεξικά ως *please* και το *συγγνώμη* ως *sorry*, οι χρήσεις τους στο **λόγο δεν είναι απαραίτητο να συμπίπτουν σε όλα τα περικείμενα**

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΓΙΑ ΕΥΓΕΝΕΙΑ

- Ποιος λαός θεωρείται πιο ευγενής; Οι Άγγλοι ή οι Έλληνες; Γιατί; (προσπαθήστε να το προσδιορίσετε με γλωσσικά στοιχεία)

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

- Χαρακτηριστικά στερεότυπα των **Ελλήνων** για τους εαυτούς τους είναι **ότι δεν είναι τόσο ευγενικοί** όσο άλλοι λαοί
- Ένας λόγος ενίσχυσης αυτού του στερεοτύπου πιθανόν να είναι η μεγάλη έκθεση των **Ελλήνων** στην αγγλική γλώσσα, στην οποία **επιβάλλεται** η χρήση του αντίστοιχου **please** σε περίπτωση που κάτι ζητείται, αν ο ομιλητής θέλει να θεωρηθεί ευγενικός από τον συνομιλητή του. Κατά συνέπεια, **η έλλειψη** του **παρακαλώ** σε παρόμοιες επικοινωνιακές περιστάσεις στα Ελληνικά **εκλαμβάνεται** συχνά σε σύγκριση με τα Αγγλικά ως **αγένεια**.
- Παρομοίως, η **έλλειψη** χρήσης του **συγγνώμη** για την παραδοχή ενός λάθους ή ως αίτηση για συγχώρεση δημιουργεί **αρκετές παρανοήσεις** όσον αφορά την **ευγενική** χρήση της γλώσσας

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

- Πώς σχολιάζετε αυτό το στερεότυπο;

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ

- κάθε **κοινωνία** έχει **διαφορετικές συνήθειες** και νοοτροπίες και αυτό **επηρεάζει** και τη **γλωσσική χρήση**
- Η ελληνική κοινωνία σε γενικές γραμμές **δεν επιθυμεί την ύπαρξη κοινωνικών αποστάσεων** ανάμεσα στα μέλη της (ιδίως όπου θεωρείται ότι οι συνομιλητές κατέχουν την **ίδια** κοινωνική θέση)

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ

- Για το λόγο αυτό, αν κρίνουμε από τα είδη γλωσσικής ευγένειας που διατυπώνονται στη θεωρία των Brown & Levinson (1987), **θα αναμέναμε μια αυξανόμενη χρήση της θετικής ευγένειας και μια πιο άμεση**, λιγότερο τυπική επικοινωνία στα ελληνικά δεδομένα, ιδίως ανάμεσα σε άτομα που γνωρίζονται καλά μεταξύ τους.
- Επομένως, προβλέπεται ότι η **εμφάνιση** του *παρακαλώ* που συνδέεται πιο πολύ με την **τυπική**, δηλαδή την **αρνητική ευγένεια**, **θα είναι αρκετά περιορισμένη**, ιδίως στα δεδομένα συνομιλιών μεταξύ φίλων και ιδίως όταν πρόκειται για παράκληση.
- Επίσης, αναμένεται **μια σχετικά χαμηλή συχνότητα εμφάνισης** του *συγγνώμη*, το οποίο, αντίστοιχα, χρησιμοποιείται περισσότερο στην **τυπική επικοινωνία**.

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ

- οι Έλληνες είναι **πολύ εκδηλωτικοί** όταν μιλάνε **και δεν νιώθουν την ανάγκη να ζητούν συγγνώμη** σε συμμετρικές περιστάσεις επικοινωνίας (μόνο 4 από τους 27 ερωτηθέντων δηλώνουν κάτι τέτοιο),
- εκτός αν θεωρούν ότι έχει γίνει κάτι σοβαρό που δεν περιλαμβάνεται στις τυπικές ευθύνες** ενός μέλους της ομάδας
- το *παρακαλώ* χρησιμοποιείται κυρίως σε περιπτώσεις **που ο ομιλητής αιτείται κάτι.**

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ (ΦΡΑΣΕΩΝ)

Σχολιάστε την παρουσία του παρακαλώ:

(7) Φέρε μου, Μαρία, σε **παρακαλώ** κάτι απέξω.

(8) Σε **παρακαλώ** πολύ, τελειώνει!

(9) Σας **παρακαλώ**, κύριε, κάντε κάτι κι εσείς!

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

(7) Φέρε *μου*, *Μαρία*, *σε παρακαλώ* κάτι απέξω.

(8) Σε *παρακαλώ* πολύ, *τελείωνε!*

(9) Σας *παρακαλώ*, *κύριε*, *κάντε* κάτι *κι εσείς!*

- ενώ η **χρήση** των **προσωπικών αντωνυμιών** σε ή σας πριν από το *παρακαλώ* μπορεί, από τη μια, να ενισχύσει την **οικειότητα** ανάμεσα στους συνομιλητές όπως στο (7)
- μπορεί να κάνει το **λόγο** να ακούγεται **ειρωνικός** ή **οξύς**, ιδίως σε περιπτώσεις που χρησιμοποιείται ως επιφώνημα όπως στο (8).
- Το *παρακαλώ* χρησιμοποιείται με **πληθυντικό ευγενείας** όπως στο (9). Παρατηρείται αντίφαση: **μειώνεται η κοινωνική απόσταση με τη χρήση της αντωνυμίας**, ενώ παράλληλα **αναγνωρίζεται το κύρος του με τη χρήση του πληθυντικού αριθμού**. (θετική και αρνητική ευγένεια μαζί)

ΣΥΓΓΝΩΜΗ - ΠΑΡΑΚΑΛΩ

- Η χρήση του *συγγνώμη* και του *παρακαλώ* είναι δείγμα ευγένειας στα ελληνικά;
- Τα προφορικά δεδομένα που αναλύθηκαν αποτελούνται από δεδομένα στο **Σώμα Ελληνικών Κειμένων** (ΣΕΚ, Γούτσος 2003) μεγέθους **300.000 περίπου λέξεων** από μια **πληθώρα κειμενικών ειδών** όπως άρθρα γνώμης, πολιτικές συζητήσεις, εφημερίδες κ.ο.κ., καθώς και περαιτέρω δεδομένα από την καταγραφή **αυθόρμητων συνομιλιών** μεταξύ φίλων με συνολικό μέγεθος 91.364 λέξεων. Τα δεδομένα αυτά προέρχονται από τις **καταγεγραμμένες φιλικές συνομιλίες** φοιτητών/ φοιτητριών του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΕΡΕΥΝΑ

- Ανάλυση των λεξικών συμπλεγμάτων (βλ. Φέρλας 2011), δηλαδή των ακολουθιών που συνεμφανίζονται με το *‘συγγνώμη’* δέκα φορές και παραπάνω, ενώ το εύρος των συμπλεγμάτων ορίστηκε από 1 μέχρι 4 λεξικά στοιχεία
- ΕΞΕΤΑΖΕΤΑΙ αν πρόκειται για κάτι που αιτείται ή όχι

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- στα δεδομένα του ΣΕΚ απαντούν 152 εμφανίσεις των δυο στοιχείων (109 *παρακαλώ* και 43 *συγγνώμη*),
- ενώ στα δεδομένα προφορικού λόγου του ΕΚΠΑ απαντούν 26 αποτελέσματα εμφάνισης (16 *παρακαλώ* και 20 *συγγνώμη*)

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Πίνακας 1: Εμφανίσεις και χρήσεις του παρακαλώ

Συμπλέγματα	Σύνολο δειγμάτων	Ποσοστό (%)	Παράκληση (δείγματα)	Μη παράκληση (δείγματα)
παρακαλώ	37	34%	27	10
σας παρακαλώ	43	40%	28	15
σε παρακαλώ	29	26%	17	12
Σύνολο	109	100%	72	37

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Π.χ. αλλά μέχρι τότε, παρακαλώ να αποφύγετε κι εσείς τον πειρασμό συμμετοχής σε τέτοιου είδους συζητήσεις που συχνά δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα

Κύριε υπουργέ, παρακαλώ να πείτε τις τελικές διατυπώσεις των άρθρων 7, 12 και 34.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- ο το παρακαλώ χρησιμοποιείται ως δείκτης παράκλησης είναι **αισθητά περισσότερες** από εκείνες στις οποίες χρησιμοποιείται για άλλους λόγους.

Π.χ. αλλά μέχρι τότε, παρακαλώ να αποφύγετε κι εσείς τον πειρασμό συμμετοχής σε τέτοιου είδους συζητήσεις που συχνά δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα

- ο Το παρακαλώ εμφανίζεται μόνο του και σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις (**διατηρείται το επίσημο και απόμακρο ύφος**, που αποτελεί χαρακτηριστικό της **αρνητικής ευγένειας**)

Π.χ.

Κύριε υπουργέ, παρακαλώ να πείτε τις τελικές διατυπώσεις των άρθρων 7, 12 και 34.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Παρακαλώ, θα αρχίσω από μια ανακοίνωση.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Οι πιο συχνές λειτουργίες του σε αυτές τις περιπτώσεις ήταν ως ελλειπτικό στοιχείο για την **προσέλκυση της προσοχής** στην αρχή ενός εκφωνήματος

Π.χ.

Παρακαλώ, θα αρχίσω από μια ανακοίνωση.

- Εδώ, **δύσκολα** θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι το στοιχείο έχει διατηρήσει την ιδιότητα του **δείκτη παράκλησης**, αφού έχει αποκλειστικά **οργανωτικό ρόλο** στη συγκρότηση του λόγου.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

του λέω **παρακαλώ** του λέω βλέπεις να γράφει πάνω
μου καμία ταμπέλα

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Π.χ.

του λέω παρακαλώ του λέω βλέπεις να γράφει πάνω μου καμία ταμπέλα

- Σε τέτοιες το παρακαλώ, το οποίο βρίσκεται ανάμεση στην επανάληψη της ίδιας αφηγηματικής φράσης του λέω, δείχνει την επιθυμία του ομιλητή να δώσει έμφαση στη λεπτομέρεια που θα ακολουθήσει και μάλιστα με ένα ύφος αιφνιδιασμού

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

*σε παρακαλώ ρε Βάσω μη λες τέτοια τώρα μπροστά
στο Γιώργο*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ

- Τέλος, άλλη μια χαρακτηριστική λειτουργία του *παρακαλώ* σε περιπτώσεις που προηγείται μια από τις προσωπικές αντωνυμίες ήταν **για την έκφραση θυμού ή ενόχλησης από μέρους του ομιλητή**. Τέτοια δείγματα περιλαμβάνουν φράσεις του τύπου *ρε + ΟΝΟΜΑ* όπως στο:

Π.χ.

σε παρακαλώ ρε Βάσω μη λες τέτοια τώρα μπροστά στο Γιώργο

ΣΥΓΓΝΩΜΗ

Πίνακας 2: Εμφανίσεις και χρήσεις του συγγνώμη

Συμπλέγματα	Σύνολο δειγμάτων	Ποσοστό (%)	Αίτηση για συγχώρεση (δείγματα)	Μη αίτηση για συγχώρεση (δείγματα)
συγγνώμη	39	91%	5	34
συγγνώμη δηλαδή	4	9%	-	4
Σύνολο	43	100%	5	38

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

συγγνώμη για την απρεπή έκφραση αλλά τι να κάνω;

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Το πιο αποκαλυπτικό αποτέλεσμα από τα δεδομένα είναι αναμφίβολα **οι ελάχιστες περιπτώσεις εμφανίσεις** του *συγγνώμη* ως δείκτη **αίτησης** για **συγχώρεση** από τον ομιλητή
- το *συγγνώμη* λειτουργεί ως **δείκτης μετριασμού** (hedging device), που χρησιμοποιείται για να δείξει ο ομιλητής στον ακροατή ότι **δεν θέλει να προσβάλει το αρνητικό του πρόσωπο** μέσω μιας απειλητικής πράξης

Πχ. *συγγνώμη* για την απρεπή έκφραση αλλά τι να κάνω;

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

*αυτός που το είχε ήταν μαλάκας **συγγνώμη** κιόλας
((γελά))*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

*αυτός που το είχε ήταν μαλάκας **συγγνώμη** κιόλας ((γελά))*

- Η συνεμφάνιση της λέξης *μαλάκας* δείχνει ότι πρόκειται για **ανεπίσημη συζήτηση** που δικαιολογεί τη χρήση τέτοιων λέξεων χωρίς να προσβληθεί το αρνητικό πρόσωπο του ακροατή. Η ειρωνεία έγκειται στο γεγονός ότι ενώ **χρησιμοποιείται το *συγγνώμη* σε περίπτωση που φαίνεται ο ομιλητής να θέλει να ζητήσει συγχώρεση για τον άσχημο χαρακτηρισμό**, στην ουσία **δεν επιθυμεί κάτι τέτοιο**, πράγμα που καθίσταται σαφές από τα γέλια που ακολουθούν

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

συγγνώμη να πω κάτι;

δε βλέπω τηλεόραση (.) συγγνώμη κιόλας

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Άλλη συχνή λειτουργία του *συγγνώμη* ήταν για την **προέλκυση της προσοχής** των ακροατών όπως:

Π.χ. **συγγνώμη** να πω κάτι;

- Μια άλλη χρήση αφορά το σύμπλεγμα *συγγνώμη κιάλας*, το οποίο όπως και το *συγγνώμη δηλαδή* στα μικτά δεδομένα, χρησιμοποιείται για λόγους ειρωνείας:

Π.χ. δε βλέπω τηλεόραση (.) *συγγνώμη κιάλας*

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- Τέλος, πιο πρόσφατες έρευνες στο χώρο δείχνουν ότι η **χρήση** του **συγγνώμη**, ειδικά στους ομιλητές εφηβικής ηλικίας, για τη ζήτηση συγχώρεσης **υποχωρεί** σε σημαντικό βαθμό και **προτιμάται** η χρήση του **αγγλικού σόρρυ**
- Ο λόγος φαίνεται να είναι ότι το **συγγνώμη** συνδέεται με την **αρνητική ευγένεια στα Ελληνικά**, η οποία **δεν** φαίνεται να **προτιμάται** σε συμμετρικές περιστάσεις επικοινωνίας.
- Αντιθέτως, το **σόρρυ** προέρχεται από ένα **μη ελληνικό πλαίσιο χωρίς την ίδια σημασιολογική υποδήλωση της τυπικότητας** που εκφράζεται από την αρνητική ευγένεια (βλ. Harissi 2010). Επιπλέον, το γεγονός **ότι γράφεται εν πολλοίς με ελληνικούς χαρακτήρες μπορεί να αποτελεί ένδειξη της ένταξής του στα Ελληνικά ως δάνειο**

***Ευχαριστώ πολύ
για την προσοχή σας!!!***

